

dr hab. Bartłomiej Krzan, prof. UWr

Autor jest pracownikiem naukowo-dydaktycznym w Katedrze Prawa Międzynarodowego i Europejskiego na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego (ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3964-114X>).

Podejście Unii Europejskiej do międzynarodowego sądownictwa karnego

Słowa kluczowe: Unia Europejska, Międzynarodowy Trybunał Karny, zbrodnie międzynarodowe

Artykuł analizuje relacje pomiędzy Unią Europejską a zinstytucjonalizowanym ściganiem zbrodni międzynarodowych, koncentrując się na wymiarze zewnętrznym działań unijnych przede wszystkim względem stałego Międzynarodowego Trybunału Karnego (MTK) i jego poprzednika, tj. Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii (MTKJ). Od 1995 r. Unia Europejska pozostaje wiodącą siłą w ustanawianiu i wzmacnianiu międzynarodowego sądownictwa karnego, zarówno udzielając bezpośredniego wsparcia, jak i poprzez polityczny i finansowy nacisk na państwa.

1. Wprowadzenie

Unii Europejskiej nie można traktować jako projektu oscylującego wyłącznie wokół integracji gospodarczej. Opiera się ona na wartościach poszanowania godności osoby ludzkiej, wolności, demokracji, równości, państwa prawnego, jak również poszanowania praw człowieka. Zobowiązała się ona do ochrony tych wartości, odgrywających kluczową rolę w zapewnianiu pokoju i trwałego bezpieczeństwa, a będących filarami jej działań zewnętrznych. Sądownictwo karnomiędzynarodowe ma za zadanie osądzenie najcięższych naruszeń praw człowieka, stąd penalizację tych aktów można potraktować jako najdalej idącą formę realizacji ochrony praw człowieka¹. Istnieje tym samym ściśle powiązanie międzynarodowego prawa i sądownictwa karnego z prawami człowieka oraz ich ochroną².

Celem niniejszego opracowania jest analiza relacji pomiędzy Unią Europejską a zinstytucjonalizowanym ściganiem zbrodni międzynarodowych. Od 1995 r. ówczesna Wspólnota Europejska i Unia Europejska były wiodącymi siłami w ustanawianiu i wzmacnianiu różnych międzynarodowych mechanizmów wymiaru sprawiedliwości.

Poza zakresem rozważań pozostawiono relacje unijne z umiędzynarodowionymi sądami i trybunałami karnymi³. Ramy opar-

cowania nie pozwalają też na szczegółowe i dogłębne odniesienia do zaangażowania Unii Europejskiej w ściganie zbrodni międzynarodowych, potwierdzonego rozbudowanym instrumentarium prawa wtórnego⁴. Uwaga koncentruje się na wymiarze zewnętrznym działań unijnych, przede wszystkim względem stałego Międzynarodowego Trybunału Karnego i jego poprzednika, tj. Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii. Mogą one mieć znaczenie dla dynamicznego ostatnio rozwoju działań Agencji Unii Europejskiej ds. Współpracy Wymiarów Sprawiedliwości w Sprawach Karnych (Eurojust)⁵ w związku z sytuacją w Ukrainie⁶.

Czerwonych Khmerów, zaangażowanie na rzecz Kosowa czy wreszcie wsparcie dla Specjalnego Trybunału dla Sierra Leone wykraczają poza ramy tego opracowania.

1 M.Ch. Bassiouni, *The Proscribing Function of International Criminal Law in the Processes of International Protection of Human Rights* [w:] *Festschrift für Hans-Heinrich Jescheck zum 70. Geburtstag*, red. T. Vogler, Berlin 1985, s. 1455 i n.
2 C. Stahn, S.-R. Eiffler, *Über das Verhältnis von Internationalem Menschenrechtsschutz und Völkerstrafrecht anhand des Statuts von Rom*, „Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft” 1999/3, s. 255 i n.
3 Tym samym wsparcie UE m.in. dla Nadzwyczajnych Izb Sądów Kambodży (ECCC) oraz programu na rzecz świadomości i edukacji w sprawie reżimu

4 Zob. np. decyzję Rady (WPZiB) 2020/1999 z 7.12.2020 r. w sprawie środków ograniczających stosowanych w sytuacji poważnych pogwałceń i naruszeń praw człowieka (Dz.Urz. UE L 410I, s. 13), która ustanawia ramy dotyczące ukierunkowanych środków ograniczających w celu zaradzenia poważnym pogwałceniom i naruszeniom praw człowieka na całym świecie. Ze wcześniejszych regulacji w szczególności należy wymienić decyzję Rady 2002/494/WSiSW z 13.06.2002 r. ustanawiającą europejską sieć punktów kontaktowych dotyczących osób odpowiedzialnych za ludobójstwo, zbrodnie przeciw ludzkości oraz zbrodnie wojenne (Dz.Urz. WE L 167, s. 1) oraz decyzję Rady 2003/335/WSiSW z 8.05.2003 r. w sprawie wykrywania i karania ludobójstwa, zbrodni przeciw ludzkości i zbrodni wojennych (Dz.Urz. WE L 118, s. 12).
5 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1727 z 14.11.2018 r. w sprawie Agencji Unii Europejskiej ds. Współpracy Wymiarów Sprawiedliwości w Sprawach Karnych (Eurojust) oraz zastąpienia i uchylecia decyzji Rady 2002/187/WSiSW (Dz.Urz. UE L 295, s. 138).
6 Zob. rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/838 z 30.05.2022 r. w sprawie zmiany rozporządzenia (UE) 2018/1727 w odniesieniu do zabezpieczania, analizy i przechowywania w Eurojuście dowodów dotyczących ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości, zbrodni wojennych oraz powiązanych przestępstw (Dz.Urz. UE L 148, s. 1).

2. Międzynarodowy Trybunał Karny dla byłej Jugosławii

Z racji bliskości geograficznej jednocząca się Europa była żywotnie zainteresowana zapewnieniem skuteczności Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii. Wspólnota aktywnie wspierała utworzenie przez Radę Bezpieczeństwa tej instytucji, jak również siostrzanego Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Ruandy⁷. Oczywiście we współpracy bezpośrednią zaangażowane są przede wszystkim państwa członkowskie. Rola Unii sprowadza się do stosowania sankcji wobec skarżonych ukrywających się przed międzynarodowym wymiarem sprawiedliwości oraz poprzez wsparcie finansowe⁸.

W kwietniu 2003 r. Rada przyjęła wspólne stanowisko 2003/280/WPZiB⁹ wspierające skuteczne wykonanie mandatu Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii, a w kolejnych latach wspólne stanowiska sukcesywnie odnawiające środki wspierające skuteczne wykonanie jego mandatu¹⁰. W obliczu przekazania w lipcu 2011 r. Gorana Hadzicia – ostatniego oskarżonego przez MTKJ, który pozostawał wciąż na wolności – do aresztu MTKJ uchylono decyzję 2010/145/WPZiB¹¹.

Bardziej spektakularne znaczenie miała perspektywa warunkowości w uzyskaniu członkostwa, co doskonale pokazuje rozpoczęty w 2005 r. proces integracji Chorwacji z UE. Negocjacje przeciągnęły się w czasie między innymi z powodu konfliktu granicznego pomiędzy Chorwacją a Słowenią i zablokowaniem negocjacji przez tę ostatnią, a także ze względu na kontrowersje związane z wydaniem uważanego za bohatera narodowego

gen. Ante Gotoviny Międzynarodowemu Trybunałowi Karnemu dla byłej Jugosławii¹².

Zawierane następnie układy o stabilizacji i stowarzyszeniu UE z kolejnymi byłymi republikami Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii ustanawiały jako element istotny (zasadniczy) „poszanowanie zasad prawa międzynarodowego, w tym pełną współpracę z Międzynarodowym Trybunałem Karnym dla Byłej Jugosławii”¹³. Z kolei podpisany w 2016 r. Układ o stabilizacji i stowarzyszeniu z Kosowem ustanawia w art. 3 poszanowanie zasad prawa międzynarodowego, w tym pełną współpracę z MTKJ i jego mechanizmem rezydualnym, Międzynarodowym Trybunałem Karnym jako podstawę polityki UE i Kosowa oraz zasadnicze elementy Układu¹⁴.

Choć idea warunkowości jest piękna teoretycznie¹⁵, to tylko szczegółowa analiza zmian prawnych warunków stosowanych przez Komisję w kontekście reakcji państw kandydujących na te warunki oraz ogólny wpływ zasady warunkowości na reformy w państwach kandydujących może pozwolić na wyprowadzenie rzetelnych wniosków odnośnie do jej stosowania w okresie przedakcesyjnym. Choć współpracę z MTKJ traktowano jako probierz gotowości dołączenia do Europy¹⁶, to jednak należy zauważyć brak konsekwencji w stosowaniu warunkowości będącej swoistym kompromisem pomiędzy sprawiedliwością a *Realpolitik*¹⁷. Oczywiście trudną do przewyżyczenia przeszkodą może być opinia publiczna, traktująca współpracę z MTKJ jako „zło konieczne”¹⁸. Niejednokrotnie odmowie współpracy z trybunałem jugosłowiańskim ze strony państw bałkańskich towarzyszyło rozluźnienie żądań unijnych, wywołane okolicznościami politycznymi, zwłaszcza wyborami i obawami przed wzrostem znaczenia radykalnych sił antyeuropejskich i nacjonalistycznych¹⁹. Pomimo swojej niewątpliwiej skuteczności zdarzały się sytuacje, w których na nieustępliwość poszczególnych państw bałkańskich Unia reagowała złagodzeniem, uelastycznieniem wspólnego stanowiska²⁰.

7 Zob. Council Common Position 2002/830/CFSP of 21 October 2002 on Rwanda and repealing Common Position 2001/799/CFSP (Dz.Urz. WE L 285, s. 3).

8 A. Potyrała, *Unia Europejska wobec działalności międzynarodowych sądów karnych. Geneza, istota i praktyka współpracy*, Poznań 2012, s. 263.

9 Wspólne stanowisko Rady 2004/293/WPZiB z 30.03.2004 r. odnawiające środki wspierające skuteczne wykonanie mandatu Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Byłej Jugosławii (MTKJ) (Dz.Urz. WE L 94, s. 65).

10 Zob. wspólne stanowiska Rady: 2004/293/WPZiB z 30.03.2004 r. odnawiające środki wspierające skuteczne wykonanie mandatu Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Byłej Jugosławii (Dz.Urz. WE L 94, s. 65), 2005/227/WPZiB z 16.03.2005 r. odnawiające środki wspierające skuteczne wykonanie mandatu Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Byłej Jugosławii (Dz.Urz. UE L 71, s. 74); 2006/204/WPZiB z 10.03.2006 r. odnawiające środki wspierające skuteczne wykonanie mandatu Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Byłej Jugosławii (Dz.Urz. UE L 72, s. 15); 2007/150/WPZiB z 5.03.2007 r. przedłużające obowiązywanie środków służących skutecznemu wykonaniu mandatu Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Byłej Jugosławii (Dz.Urz. UE L 66, s. 21); 2008/223/WPZiB z 13.03.2008 r. przedłużające obowiązywanie środków wspierających skuteczne wykonanie mandatu Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Byłej Jugosławii (Dz.Urz. UE L 70, s. 22); 2009/164/WPZiB z 26.02.2009 r. przedłużające obowiązywanie środków wspierających skuteczne wykonanie mandatu Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Byłej Jugosławii (Dz.Urz. UE L 55, s. 44); decyzja Rady 2010/145/WPZiB z 8.03.2010 r. przedłużająca obowiązywanie środków wspierających skuteczne wykonanie mandatu Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Byłej Jugosławii (Dz.Urz. UE L 58, s. 8). Ich celem było zapobieżenie wjazdowi na terytoria państw członkowskich lub przejazdowi przez nie osób zaangażowanych w działania pomagające osobom przebywającym na wolności nadal unikać odpowiedzialności za zbrodnie, o które oskarżył je MTKJ lub które prowadzą inne działania w sposób mogący stanowić przeszkodę w skutecznym wykonywaniu mandatu przez MTKJ.

11 Decyzja Rady 2011/705/WPZiB z 27.10.2011 r. uchylająca decyzję 2010/145/WPZiB przedłużającą obowiązywanie środków wspierających skuteczne wykonanie mandatu Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii (MTKJ) (Dz.Urz. UE L 281, s. 27).

12 Zob. I. Rangelov, *EU Conditionality and Transitional Justice in the Former Yugoslavia*, „Croatian Yearbook of European Law and Policy” 2006/2, s. 366–367.

13 Zob. Układ o stabilizacji i stowarzyszeniu między Wspólnotami Europejskimi i ich państwami członkowskimi, z jednej strony, a Republiką Czarnogóry, z drugiej strony (Dz.Urz. UE L 108 z 2010 r., s. 3); Układ o stabilizacji i stowarzyszeniu między Wspólnotami Europejskimi i ich państwami członkowskimi, z jednej strony, a Republiką Serbii, z drugiej strony (Dz.Urz. UE L 278 z 2013 r., s. 16); Układ o stabilizacji i stowarzyszeniu między Wspólnotami Europejskimi i ich państwami członkowskimi, z jednej strony, a Bośnią i Hercegowiną, z drugiej strony (Dz.Urz. UE L 164 z 2015 r., s. 2).

14 Układ o stabilizacji i stowarzyszeniu między Unią Europejską i Europejską Wspólnotą Energii Atomowej, z jednej strony, a Kosowem, z drugiej strony (Dz.Urz. UE L 71 z 2016 r., s. 3).

15 Zob. D. Kochenov, *Overestimating Conditionality* [w:] *The European Union in the World: Essays in Honour of Marc Maresecau*, red. I. Govaere i in., Leiden 2014, s. 551.

16 Zob. V. Peskin, M.P. Boduszynski, *Balancing International justice in the Balkans: Surrogate Enforcers, Uncertain Transitions and the Road to Europe*, „International Journal of Transitional Justice” 2011/1, s. 55.

17 Zob. F. Hartmann, *The ICTY and EU Conditionality* [w:] *War crimes, conditionality and EU integration in Western Balkans*, red. J. Batt, J. Obradović-Wochnik, Paris 2009, s. 78 i n.

18 Zob. K.H. Brodersen, *The ICTY's Conditionality Dilemma: On the Interaction of Influences of the European Union's Conditionality Policy and the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia on the Development of Rule of Law in Serbia*, „European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice” 2014/3, s. 230; M. Klarin, *The Impact of the ICTY Trials on Public Opinion in the Former Yugoslavia*, „Journal of International Criminal Justice” 2009/1, s. 93.

19 A. Potyrała, *Unia...*, s. 277.

20 F. Hartmann, *The ICTY...*, s. 67.

3. Międzynarodowy Trybunał Karny

Bardziej złożone relacje łączą Unię z Międzynarodowym Trybunałem Karnym. Po konferencji w Rzymie występujący w imieniu Unii austriacki ambasador Ernst Sucharipa wyraził duże zadowolenie z wyniku Konferencji²¹. W piśmiennictwie wskazywano na początkowe trudności, brak przywództwa i rozbieżności, które ostatecznie pokonano²². Wspólne podejście powstało też jako odpowiedź na sprzeciw USA wobec MTK²³, a z pewnością wrogość amerykańska względem trybunału haskiego przyczyniła się znacząco do skonsolidowania podejścia²⁴.

Dnia 11.06.2001 r. UE przyjęła wspólne stanowisko dotyczące MTK²⁵. Celem tego stanowiska było doprowadzenie do szybkiego wejścia w życie Statutu rzymskiego, a tym samym ustanowienie Trybunału. W tym kierunku zarówno Unia, jak i państwa członkowskie miały podejmować wszelkie działania prowadzące do jak najszybszej i najszerzej ratyfikacji Statutu oraz jego interpretacji. Służyło temu również wdrażanie wszelkich inicjatyw zmierzających do szerzenia wartości, celów i zasad Statutu. Koordynację środków implementujących podejmowanych przez Unię i jej członków powierzono Radzie. Z kolei Komisja miała dążyć do zapewnienia osiągnięcia celów wspólnego stanowiska przy zastosowaniu środków unijnych. Dzięki temu wspólnemu stanowisku udało się osiągnąć sukces – przyspieszone zostało wejście w życie Statutu rzymskiego, co nastąpiło 1.07.2002 r. Stanowisko to zostało uchylone kolejnym wspólnym stanowiskiem z czerwca 2003 r.²⁶, któremu towarzyszył przyjęty na początku lutego 2004 r. plan działania²⁷. Skupiono się w nim na koordynacji działań unijnych, uniwersalności i integralności Statutu oraz niezależności i skuteczności stałego Trybunału.

Decyzją 2006/313/WPZiB²⁸ zatwierdzono w imieniu UE Umowę o współpracy i pomocy między MTK a UE, w której określono warunki współpracy między UE i MTK oraz udzielanej sobie wzajemnie pomocy.

W preambule umowy podkreślono, że obejmuje ona warunki współpracy i pomocy między Międzynarodowym Trybunałem Karnym a Unią Europejską, a nie między Międzynarodowym Trybunałem Karnym a państwami członkowskimi Unii

Europejskiej. W art. 3 zaznaczono, że samej umowy ani też umów i porozumień zawartych na jej podstawie (na mocy jej art. 11) nie stosuje się do złożonych przez Trybunał wniosków o udzielenie informacji pochodzących od danego państwa członkowskiego, innych niż dokumenty UE zawierające informacje niejawne. W takiej sytuacji wniosek powinien zostać złożony bezpośrednio odpowiedniemu państwu członkowskiemu. W kolejnych postanowieniach umowy strony uzgodniły, że w odpowiednich przypadkach będą ze sobą blisko współpracować oraz konsultować się wzajemnie w dziedzinach będących przedmiotem ich wspólnego zainteresowania przy jednoczesnym pełnym poszanowaniu odpowiednich postanowień Traktatu o Unii Europejskiej²⁹ i Statutu rzymskiego³⁰. Dla ułatwienia realizacji obowiązku współpracy i udzielania pomocy zgodziły się też nawiązać odpowiednie regularne kontakty pomiędzy MTK a unijnym ośrodkiem współpracy z Trybunałem. Przewidziano ponadto uczestnictwo w posiedzeniach – zgodnie z art. 5 umowy Unia może zaprosić Trybunał do uczestnictwa w posiedzeniach lub konferencjach zorganizowanych pod jej auspicjami, podczas których omawiane będą kwestie stanowiące przedmiot zainteresowania Trybunału, w celu udzielenia pomocy w odniesieniu do spraw podlegających jurysdykcji Trybunału. W umowie podkreślono też wspólne podejmowanie inicjatyw promujących rozpowszechnianie zasad, wartości i postanowień Statutu rzymskiego, jak również związanych z nim instrumentów.

Kluczowe znaczenie dla współpracy pomiędzy UE a MTK ma wymiana informacji. W art. 7 umowy obie strony zobowiązały się do zapewnienia – w jak najszerzym wykonalnym zakresie – regularnej wymiany informacji i dokumentów stanowiących przedmiot obopólnego zainteresowania, zgodnie ze Statutem rzymskim oraz Regulami Procesowymi i Dowodowymi. Odzwierciedleniem art. 87 ust. 6 Statutu rzymskiego, przewidującego możliwość zwrócenia się przez Trybunał do organizacji międzyrządowej o przekazanie informacji lub dokumentów³¹, jest ust. 2 art. 7 umowy pomiędzy UE a MTK. W dalszych ustępach uregulowano udostępnianie Trybunałowi przez UE informacji i dokumentów mogących mieć dlań znaczenie z własnej inicjatywy oraz przekazywanie przez Sekretarza Trybunału informacji i dokumentacji mogących stanowić przedmiot zainteresowania UE.

Spore trudności i kontrowersje wywoływała ochrona bezpieczeństwa informacji niejawnych³². Odnosne uzgodnienia wykonawcze sfinalizowano w kwietniu 2008 r.³³ Warto w tym miejscu zaznaczyć, że w umowie przewidziano dla zeznań pracowników UE uchylenie obowiązku zachowania poufności³⁴. Trudno pominąć zobowiązanie do pełnej współpracy z Trybunałem, w tym uchylenia przez instytucje unijne przywilejów lub

21 UN Doc. A/C.6/53/SR.9, s. 2, <https://digitallibrary.un.org/record/1492436> (dostęp: 8.09.2022 r.).

22 M. Groenleer, *The United States, the European Union, and the International Criminal Court: Similar Values, Different Interests*, „International Journal of Constitutional Law” 2015/4, s. 923.

23 S. Garsky, *Strong, Independent, and Effective: The European Union's Promotion of the International Criminal Court* [w:] *Global Power Europe*, t. 2, *Policies, Actions and Influence of the EU's External Relations*, red. A. Boeing, J.-F. Kremer, A. van Loon, Berlin 2013, s. 13.

24 M.L.P. Groenleer, D. Rijks, *The European Union and the International Criminal Court: the politics of international criminal justice* [w:] *The European Union and International Organizations*, red. K.E. Jørgensen, New York 2009, s. 181.

25 Council Common Position 2001/443/CFSP of 11 June 2001 on the International Criminal Court (Dz.Urz. WE L 155, s. 19).

26 Council Common Position 2003/444/CFSP of 16 June 2003 on the International Criminal Court (Dz.Urz. WE L 150, s. 67).

27 Action Plan to Follow-up on the Common Position on the International Criminal Court, Doc. 5742/04, <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st12/st12080.en11.pdf>.

28 Decyzja Rady 2006/313/WPZiB z 10.04.2006 r. dotycząca zawarcia Umowy o współpracy i pomocy między Międzynarodowym Trybunałem Karnym a Unią Europejską (Dz.Urz. UE L 115, s. 49) – dalej umowa.

29 Wersja skonsolidowana Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 13 – dalej TUE.

30 Art. 4 umowy.

31 Zgodnie z powołanym przepisem Trybunał może również zwrócić się o inne formy współpracy i pomocy, które mogą zostać uzgodnione z tą organizacją i które są zgodne z jej kompetencjami i mandatem.

32 G. Hafner, *Selected Legal and Policy Implications Arising from the EU-ICC Agreement of 2006* [w:] *Democracy and Rule of Law in the European Union*, red. F.A.N.J. Goudappel, E.M.H. Hirsch Ballin, Berlin 2016, s. 221.

33 Zob. *UE Annual Report on Human Rights 2008*, Doc. 14146/1/08 Rev.1, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14146-2008-REV-1/en/pdf>, s. 77, odwołujący się do dokumentów o sygnaturach 8349/08 REV1, 8410/08 i 8786/08.

34 Art. 11 ust. 2 *in fine* umowy.

immunitetów na podstawie prawa międzynarodowego dających ochronę osobie podejrzanej.

Nadzór nad wykonywaniem umowy sprawują Urząd Prokuratora i Sekretariat Trybunału oraz Sekretarz Generalny Rady i Komisji Europejskiej³⁵. Na podstawie art. 18 umowy wszelkie spory pomiędzy UE a Trybunałem powstałe w związku z interpretacją lub stosowaniem niniejszej umowy są rozwiązywane w drodze konsultacji między stronami.

Pomimo obowiązywania umowy stosunki między MTK a UE dotychczas były doraźne. Poza funkcjonalnymi aspektami umowy o współpracy między UE a MTK, pozostałe inicjatywy UE zostały podjęte bez żadnej formalnej koordynacji między UE a Trybunałem, a to stanowi „nietypową interakcję”³⁶.

Wiele państw stron Statutu rzymskiego nie wdrożyło tej umowy, co przekłada się na znaczenie współpracy z MTK, w szczególności wykonanie nakazów aresztowania. Stąd przyjęta przez Radę decyzja 2011/168/WPZiB³⁷ uchyliła wspólne stanowisko 2003/444/WPZiB i podjęła jako cele uzyskanie powszechnego charakteru i integralności statutu rzymskiego, niezależności Trybunału oraz poprawy współpracy z nim oraz wdrażanie zasady komplementarności. W decyzji określono MTK jako „podstawowy środek promowania poszanowania międzynarodowego prawa humanitarnego i praw człowieka, przyczyniający się w ten sposób do wolności, bezpieczeństwa, sprawiedliwości i praworządności, a także przyczyniający się do zachowania pokoju, zapobiegania konfliktom i umacniania bezpieczeństwa międzynarodowego, zgodnie z celami i zasadami Karty Narodów Zjednoczonych”. W art. 2 decyzji 2011/168/WPZiB odwołano się do dialogów politycznych z państwami trzecimi, grupami państw lub odpowiednimi organizacjami regionalnymi i współpracy z innymi zainteresowanymi państwami, instytucjami międzynarodowymi, organizacjami pozarządowymi i innymi przedstawicielami społeczeństwa obywatelskiego. Dla wsparcia niezależności Trybunału przewidziano m.in. wsparcie rozwoju szkoleń i pomocy dla sędziów, prokuratorów, urzędników oraz prawników w pracach odnoszących się do MTK.

W uzupełnieniu decyzji 12.07.2011 r. opracowano zmieniiony plan działania, który obejmował pięć głównych zagadnień, tj: koordynację działań Unii w celu realizacji celów decyzji, powszechność i integralność statutu rzymskiego, niezależność Trybunału oraz jego skuteczne i wydajne funkcjonowanie, współpracę z Trybunałem oraz wdrożenie zasady komplementarności.

W dniu 12.12.2011 r. Wysoki Przedstawiciel Unii do Spraw Zagranicznych i Polityki Bezpieczeństwa przedstawił, również w imieniu Komisji, wspólny komunikat do Parlamentu Europejskiego i Rady: *Prawa człowieka i demokracja w centrum działań zewnętrznych UE – Dążenie do bardziej skutecznego podejścia*³⁸. W odniesieniu do międzynarodowego wymiaru sprawiedliwości podkreślono w nim, że: „UE jest w pełni zaangażowana w promowanie międzynarodowej sprawiedliwości

– zwalczanie bezkarności i promowanie praworządnego ładu międzynarodowego, zapobieganie zbrodniom ludobójstwa, zbrodniom przeciwko ludzkości i zbrodniom wojennym oraz pociąganie sprawców tych przestępstw do odpowiedzialności”. Zapewniono ponadto dalsze wsparcie Międzynarodowemu Trybunałowi Karnemu, ale także innym międzynarodowym trybunałom karnym oraz propagowanie powszechnej ratyfikacji Statutu rzymskiego. Dla nadania pełnej mocy tej umowie zalecono „wprowadzenie w życie zasady komplementarności i wzmocnienie skutecznych powiązań pomiędzy krajowymi systemami wymiaru sprawiedliwości a MTK”.

W komunikacie zasugerowano też opracowanie przez Unię w ramach swoich działań zewnętrznych szczególnej polityki w zakresie rozliczenia okresu zmiany ustrojowej, aby wesprzeć społeczeństwa borykające się z nadużyciami z przeszłości poprzez mechanizmy na rzecz sprawiedliwości, prawdy, odszkodowań i reform instytucjonalnych. W tym konkretnym kontekście wypada przypomnieć konkluzje Rady z 16.11.2015 r. w sprawie wsparcia UE dla sprawiedliwości okresu przejściowego³⁹. Nie ulega wątpliwości, że UE jest pierwszą regionalną organizacją, która przyjęła politykę dotyczącą sprawiedliwości okresu przejściowego.

Z kolei 25.06.2012 r. Rada Unii Europejskiej przyjęła Strategiczne ramy UE dotyczące praw człowieka i demokracji, a także wdrażające je plany działania na rzecz praw człowieka i demokracji⁴⁰. W planie działania UE na rzecz praw człowieka i demokracji na lata 2020–2024⁴¹ zauważono „powszechną bezkarność przypadków naruszenia praw człowieka i podważanie rangi Międzynarodowego Trybunału Karnego”, podkreślając, że: „Równoważone bezpieczeństwo nie istnieje bez przestrzegania praw człowieka wobec wszystkich. Zapewnienie rozliczalności i zwalczanie bezkarności mają w tym przypadku zasadnicze znaczenie”.

W konsekwencji przyjęcia unijnych ram strategicznych w dziedzinie praw człowieka i demokracji oraz odnośnych planów działania UE na wniosek Wysokiego Przedstawiciela Unii ds. Zagranicznych i Polityki Bezpieczeństwa mianowano Specjalnego Przedstawiciela Unii Europejskiej ds. Praw Człowieka⁴². W 2019 r. rozszerzono jego mandat o promowanie wsparcia dla międzynarodowego sądownictwa karnego oraz o pomoc w bardziej zdecydowanym przedstawianiu unijnego stanowiska za pośrednictwem dialogów dotyczących praw człowieka⁴³. Ocena unijnych dialogów praw człowieka bywa skrajnie różna. Niektórzy traktują je jako najważniejszą innowację, przez co Unia staje się wyraźnym liderem promocji praw

35 Art. 17 umowy.

36 Zob. A. Antoniadis, O. Bekou, *The European Union and the International Criminal Court: An Awkward Symbiosis in Interesting Times*, „International Criminal Law Review” 2007/4, s. 655.

37 Decyzja Rady 2011/168/WPZiB z 21.03.2011 r. w sprawie Międzynarodowego Trybunału Karnego, uchylająca wspólne stanowisko 2003/444/WPZiB (Dz.Urz. UE L 76, s. 56) – dalej decyzja 2011/168/WPZiB.

38 COM(2011) 886 final.

39 <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13576-2015-INIT/en/pdf> (dostęp: 8.09.2022 r.).

40 Council of the European Union, ‘EU Strategic Framework and Action Plan on Human Rights and Democracy’, Doc No 11855/12, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11855-2012-INIT/pl/pdf> (dostęp: 8.09.2022 r.). Na lata 2015–2019 przyjęto kolejny plan ‘Action Plan on Human Rights and Democracy 2015–2019’, Doc No10897/15, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10897-2015-INIT/pl/pdf> (dostęp: 8.09.2022 r.).

41 JOIN(2020) 5 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020JC0005&from=DE> (dostęp: 8.09.2022 r.).

42 Decyzja Rady 2012/440/WPZiB z 25.07.2012 r. w sprawie mianowania Specjalnego Przedstawiciela Unii Europejskiej ds. Praw Człowieka (Dz.Urz. UE L 200, s. 21).

43 Decyzja Rady (WPZiB) 2019/346 z 28.02.2019 r. w sprawie mianowania Specjalnego Przedstawiciela Unii Europejskiej ds. Praw Człowieka (Dz.Urz. UE L 62, s. 12), art. 3.

człowieka⁴⁴, natomiast inna, bardziej krytyczna ocena traktuje dialogi jako formę przykrycia unijnej bezczynności⁴⁵.

Kapitałne znaczenie praktyczne miało rozporządzenie (WE) nr 1889/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z 20.12.2006 r. w sprawie ustanowienia instrumentu finansowego na rzecz wspierania demokracji i praw człowieka na świecie⁴⁶. Umożliwiło ono udzielanie pomocy niezależnie od zgody rządów państw trzecich i innych władz publicznych. Wspólnotowa, a następnie unijna pomoc przejawiała się m.in. poprzez „wspieranie i umacnianie pozycji Międzynarodowego Trybunału Karnego, międzynarodowych trybunałów karnych powołanych *ad hoc*, wymiaru sprawiedliwości w okresach przejściowych oraz mechanizmów prawdy i pojednania”⁴⁷. Identyczna regulacja odnośnej kwestii znalazła się w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 235/2014 ustanawiającym na lata 2014–2020 instrument finansowy na rzecz demokracji i praw człowieka na świecie na lata 2014–2020⁴⁸. Obecnie obowiązujące rozporządzenie 2021/947⁴⁹, które ustanawia Instrument Sąsiedztwa oraz Współpracy Międzynarodowej i Rozwojowej – Globalny Wymiar Europy, reguluje te kwestie w sposób bardziej kompleksowy. W załączniku II, określającym obszary współpracy w ramach programów geograficznych, dla wszystkich regionów geograficznych, w pkt 6 lit. I: „Pokój, stabilność i zapobieganie konfliktom” wskazano „wspieranie lokalnych, krajowych, regionalnych i międzynarodowych trybunałów *ad hoc* oraz komisji i mechanizmów prawdy i pojednania”. Z kolei w załączniku III dotyczącym m.in. obszarów interwencji na rzecz praw człowieka i demokracji, przy okazji propagowania skutecznego multilateralizmu i partnerstwa strategicznego, zalecono „wzmocnić partnerstwa strategiczne, ze szczególnym uwzględnieniem Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka, Międzynarodowego Trybunału Karnego oraz innych stosownych, międzynarodowych, regionalnych i krajowych mechanizmów ochrony praw człowieka”, a w obszarze interwencji na rzecz pokoju, stabilności i zapobiegania konfliktom Unia zapewnia pomoc techniczną i finansową obejmującą pomoc w zakresie zapobiegania konfliktom, budowania pokoju i osiągania stanu gotowości na wypadek kryzysu w odniesieniu m.in. do: ułatwiania i tworzenia zdolności w zakresie środków dotyczących budowania zaufania, mediacji, dialogu i pojednania, także na poziomie społeczności, ze szczególnym uwzględnieniem napięć powstających

między społecznościami, a zwłaszcza zapobiegania zbrodniom ludobójstwa i zbrodniom przeciwko ludzkości; a także „wspierania międzynarodowych trybunałów karnych i trybunałów krajowych *ad hoc*, komisji prawdy i pojednania, sprawiedliwości okresu przejściowego oraz innych mechanizmów sądowego rozwiązywania sporów dotyczących praw człowieka i służących dochodzeniu i ustaleniu praw własności”. To ostatnie sformułowanie zawarto też w załączniku IV, określającym obszary interwencji w ramach działań szybkiego reagowania, zaliczając je do działań szybkiego reagowania.

Unia Europejska systematycznie zabiega o włączenie klauzuli wspierającej MTK podczas negocjacji umów ze stronami trzecimi. Pierwszą umową zawierającą klauzulę dotyczącą MTK jest zrewidowana w 2005 r. umowa z Cotonou z państwami Afryki, Karaibów i Pacyfiku (AKP). Rewizja z 2005 r. wzbogaciła preambułę o uznanie, że „powołanie i skuteczne funkcjonowanie MTK stanowi ważne osiągnięcie dla pokoju i międzynarodowego wymiaru sprawiedliwości”. Natomiast w art. 11 (7) tej umowy strony, promując umacnianie pokoju i międzynarodowego wymiaru sprawiedliwości, potwierdziły swoje zdecydowanie, aby wymieniać doświadczenia w przyjmowaniu dostosowań prawnych niezbędnych do ratyfikacji i wdrożenia Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego; oraz walczyć z przestępczością międzynarodową zgodnie z prawem międzynarodowym, z należyтым uwzględnieniem Statutu rzymskiego. W powołanym przepisie wyrażono także dążenie do podjęcia kroków w celu ratyfikacji i wdrożenia statutu rzymskiego i powiązanych instrumentów.

Nową umowę⁵⁰ UE i Organizacja Państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku (OACPS) parafowały 5.04.2021 r.⁵¹ Ustanawia ona nowe ramy prawne stosunków UE z 79 państwami Afryki, Karaibów i Pacyfiku. Ma ona zwiększyć zdolności UE i państw AKP do współdziałania w obliczu globalnych wyzwań. Wśród wspólnych zasad jako obszar priorytetowy wymieniła oczywiście demokrację i prawa człowieka. W art. 19 ust. 3 nowej umowy strony uznały, że „ustanowienie i skuteczne funkcjonowanie Międzynarodowego Trybunału Karnego stanowi ważny postęp dla międzynarodowego pokoju i sprawiedliwości”. Potwierdziły przy tym „swoje zobowiązanie do pełnej współpracy z krajowymi, regionalnymi i międzynarodowymi mechanizmami wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, w tym z Międzynarodowym Trybunałem Karnym, zgodnie z zasadą komplementarności”. W powołanym przepisie znalazła się też zachęta „do ratyfikowania i wdrożenia Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego i powiązanych instrumentów oraz do dalszego zwiększania skuteczności Międzynarodowego Trybunału Karnego”, z zaznaczeniem, że „należy podjąć wysiłki w celu wzmocnienia mechanizmów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych na wszystkich szczeblach”. W kontekście naszych rozważań należy też przytoczyć dyspozycję art. 68 nowej umowy odnoszącego się do praworządności i sprawiedliwości. W ust. 3 powołanego przepisu strony

44 Zob. T. King, *The European Union as a Human Rights Actor* [w:] *Human Rights Diplomacy: Contemporary Perspectives*, red. M. O’Flaherty i in., Leiden 2011, s. 87.

45 K. Smith, *European Union Foreign Policy*, London 2008, s. 135.

46 Dz.Urz. UE L 386, s. 1 – dalej rozporządzenie nr 1889/2006.

47 Art. 2 ust. 1 lit. a pkt (iii) rozporządzenia nr 1889/2006.

48 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 235/2014 z 11.03.2014 r. ustanawiające instrument finansowy na rzecz wspierania demokracji i praw człowieka na świecie (Dz.Urz. UE L 77, s. 85). Wsparcie jest wdrażane zgodnie z rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 236/2014 z 11.03.2014 r. ustanawiającym wspólne zasady i procedury wdrażania unijnych instrumentów na rzecz finansowania działań zewnętrznych (Dz.Urz. UE L 77, s. 95) i za pomocą dokumentów strategicznych, rocznych programów działania, środków indywidualnych i środków wsparcia oraz środków specjalnych.

49 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/947 z 9.06.2021 r. ustanawiające Instrument Sąsiedztwa oraz Współpracy Międzynarodowej i Rozwojowej – Globalny Wymiar Europy, zmieniające i uchylające decyzję Parlamentu Europejskiego i Rady nr 466/2014/UE oraz uchylające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1601 i rozporządzenie Rady (WE, Euratom) nr 480/2009 (Dz.Urz. UE L 209, s. 1).

50 Umowa z Cotonou została zawarta na 20 lat – początkowo miała wygasnąć w 2020 r., ale jej stosowanie zostało przedłużone najpierw do 30.11.2021 r., a następnie do 30.06.2023 r., chyba że nowa umowa wejdzie w życie lub będzie tymczasowo stosowana przed tą datą.

51 Negotiated Agreement text initialled by the EU and OACPS chief negotiators on 15th April 2021, https://ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/negotiated-agreement-text-initialled-by-eu-oacps-chief-negotiators-20210415_en.pdf (dostęp: 25.08.2022 r.).

zostały zobowiązane do zadbania (*shall ensure*), by „naruszenia i nadużycia międzynarodowego prawa dotyczącego praw człowieka oraz międzynarodowego prawa humanitarnego, w tym zbrodnie wojenne, zbrodnie przeciwko ludzkości i ludobójstwo, a także rekrutacja dzieci-żołnierzy oraz przemoc seksualna i oparta na tożsamości, były odpowiednio badane i ścigane”. Dodatkowo „wzmocnią ustawodawstwo krajowe i krajowe systemy sądownictwa, w tym poprzez skuteczną współpracę międzypaństwową i wzajemną pomoc prawną dla państw pragnących prowadzić krajowe ściganie najpoważniejszych zbrodni międzynarodowych”.

Mniej lub bardziej rozbudowane osobne postanowienia odnoszące się do Międzynarodowego Trybunału Karnego zawierają Umowa o partnerstwie w zakresie stosunków i współpracy między Unią Europejską i jej państwami członkowskimi, z jednej strony, a Nową Zelandią, z drugiej strony⁵² oraz umowa CETA z Kanadą⁵³. Żadnego nawiązania do MTK nie zawiera natomiast Umowa o partnerstwie gospodarczym między Unią Europejską a Japonią⁵⁴, choć to naciskowi unijnemu przypisywana jest siła sprawcza co do ratyfikacji przez Japonię Statutu rzymskiego⁵⁵.

Nasze rozważania byłyby niepełne, gdyby pominąć zaangażowanie Parlamentu Europejskiego, który wielokrotnie zajmował stanowisko odnośnie do kluczowych kwestii sądownictwa karnomiędzynarodowego (np. zbrodni agresji⁵⁶, sytuacji w poszczególnych państwach lub regionach, poszczególnych postępowań w toku i in.)⁵⁷.

4. Podsumowanie

Powyższe rozważania zmierzały do pokazania postępującego wsparcia udzielanego przez Unię Europejską międzynarodowemu sądownictwu karnemu. Zaangażowanie unijne w ściganie zbrodni międzynarodowych uzasadnia wymiar aksjologiczny integracji, a w szczególności ochrona praw człowieka zarówno w wymiarze wewnętrznym, jak i zewnętrznym. Istnieje całkiem spore pole współpracy bezpośredniej, w którą obok państw członkowskich może zaangażować się organizacja międzynarodowa – przede wszystkim stosowanie środków sankcyjnych względem osób starających się uniknąć postępowań przed trybunałami międzynarodowymi. Nie do przecenienia jest też pomoc finansowa.

Z perspektywy stosunków zewnętrznych UE łatwo zauważyć szeroki front nacisku politycznego i finansowego wywieranego przez tę organizację na poszczególne państwa. Oczywiście osiągnięcie jednolitości bywa trudne – motywy pozytywnego zaangażowania w jednych państwach, a zawieszania stosunków z innymi nie są ani jasne, ani spójne. Sytuację

komplikuje dodatkowo fakt, że różne państwa członkowskie UE utrzymują z poszczególnymi partnerami stosunki o niejednakowym natężeniu i bliskości. Niemniej to właśnie w ten sposób symboliczne, deklaratywne wsparcie uzyskuje coraz bardziej namacalny wymiar, czego wyraźnym dowodem mogą być mechanizmy warunkowości ujęte m.in. w układach stowarzyszeniowych, a odnoszące się nie tylko do utworzenia, ale także skutecznego funkcjonowania sądownictwa karnomiędzynarodowego.

Abstract

dr hab. Bartłomiej Krzan,
professor of the University of Wrocław

The author is a lecturer and researcher at the Chair of International and European Law, Faculty of Law, Administration and Economics, University of Wrocław, Poland (ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3964-114X>).

The European Union's Approach to International Criminal Justice

Keywords: European Union, International Criminal Court, international crimes

The paper analyses the relationship between the European Union and the institutionalized prosecution of international crimes, focusing on the external dimension of EU activities, primarily in relation to the permanent International Criminal Court and its predecessor, the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. Since 1995, the EU has been a leading force in establishing and strengthening international criminal justice – both through direct support and through political and financial pressure on states.

Bibliografia / References

- Antoniadis A., Bekou O., *The European Union and the International Criminal Court: An Awkward Symbiosis in Interesting Times*, „International Criminal Law Review” 2007/4.
- Bassiouni M.Ch., *The Proscribing Function of International Criminal Law in the Processes of International Protection of Human Rights* [w:] *Festschrift für Hans-Heinrich Jescheck zum 70. Geburtstag*, red. T. Vogler, Berlin 1985.
- Brodersen K.H., *The ICTY's Conditionality Dilemma: On the Interaction of Influences of the European Union's Conditionality Policy and the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia on the Development of Rule of Law in Serbia*, „European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice” 2014/3.
- Garsky S., *Strong, Independent, and Effective: The European Union's Promotion of the International Criminal Court* [w:] *Global Power Europe, Vol. 2: Policies, Actions and Influence of the EU's External Relations*, red. A. Boening, J.-F. Kremer, A. van Loon, Berlin 2013.
- Groenleer M., *The United States, the European Union, and the International Criminal Court: Similar Values, Different Interests*, „International Journal of Constitutional Law” 2015/4.
- Groenleer M.L.P., Rijks D., *The European Union and the International Criminal Court: the politics of international criminal justice* [w:] *The European Union and International Organizations*, red. K.E. Jørgensen, New York 2009.

52 Dz.Urz. UE L 321, s. 3, art. 10.

53 Umowa o partnerstwie strategicznym między Unią Europejską i jej państwami członkowskimi, z jednej strony, a Kanadą, z drugiej strony (Dz.Urz. UE L 329, s. 45).

54 Dz.Urz. UE L 330, s. 3.

55 S. Garsky, *Strong...*, s. 11.

56 Rezolucja Parlamentu Europejskiego 2014/2724(RSP) z 17.07.2014 r. w sprawie zbrodni agresji (Dz.Urz. UE C 224 z 2016 r., s. 31).

57 Znakomity przegląd prezentuje D. Kuźniar-Kwiatk, *Rola Unii Europejskiej w budowaniu i umacnianiu pozycji Międzynarodowego Trybunału Karnego* [w:] *Unia Europejska a prawo międzynarodowe. Księga jubileuszowa dedykowana Prof. Elżbiecie Dyni*, red. L. Brodowski, D. Kuźniar-Kwiatk, Rzeszów 2015, s. 197 i n.

Hafner G., *Selected Legal and Policy Implications Arising from the EU-ICC Agreement of 2006* [w:] *Democracy and Rule of Law in the European Union*, red. F.A.N.J. Goudappel, E.M.H. Hirsch Ballin, Berlin 2016.

Hartmann F., *The ICTY and EU Conditionality* [w:] *War crimes, conditionality and EU integration in Western Balkans*, red. J. Batt, J. Obradović-Wochnik, Paris 2009.

King T., *The European Union as a Human Rights Actor* [w:] *Human Rights Diplomacy: Contemporary Perspectives*, red. M. O'Flaherty i in., Leiden 2011.

Klarin M., *The Impact of the ICTY Trials on Public Opinion in the Former Yugoslavia*, „Journal of International Criminal Justice” 2009/1.

Kochenov D., *Overestimating Conditionality* [w:] *The European Union in the World: Essays in Honour of Marc Maresceau*, red. I. Govaere i in., Leiden 2014.

Kuźniar-Kwiatk D., *Rola Unii Europejskiej w budowaniu i umacnianiu pozycji Międzynarodowego Trybunału Karnego*

[w:] *Unia Europejska a prawo międzynarodowe. Księga jubileuszowa dedykowana Prof. Elżbiecie Dyni*, red. L. Brodowski, D. Kuźniar-Kwiatk, Rzeszów 2015.

Peskin V., Boduszyński M.P., *Balancing International justice in the Balkans: Surrogate Enforcers, Uncertain Transitions and the Road to Europe*, „International Journal of Transitional Justice” 2011/1.

Potyrała A., *Unia Europejska wobec działalności międzynarodowych sądów karnych. Geneza, istota i praktyka współpracy*, Poznań 2012.

Rangelov I., *EU Conditionality and Transitional Justice in the Former Yugoslavia*, „Croatian Yearbook of European Law and Policy” 2006/2.

Smith K., *European Union Foreign Policy*, London 2008.

Stahn C., Eiffler S.-R., *Über das Verhältnis von Internationalem Menschenrechtsschutz und Völkerstrafrecht anhand des Statuts von Rom*, „Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft” 1999/3.

REKLAMA

WIEDZA PRAWNA NA NAJWYŻSZYM POZIOMIE

W opracowaniu omówiono ukształtowanie modelu rozprawy głównej w procesie karnym w Polsce, we Francji, w Niemczech, Anglii, Stanach Zjednoczonych i we Włoszech.

Autorka opisuje nie tylko kształt normatywny wybranych instytucji procesowych, lecz także przybliża dyskusję w doktrynie poszczególnych państw dotyczącą efektywności i zasadności danego rozwiązania. Poddaje również analizie konsekwencje określonego ukształtowania procedury karnej.

Z recenzji prof. dr. hab. Stanisława Waltosia:

„Autorkę monografii jest wybitna znawczyni prawa karnego międzynarodowego, współczesnego prawa karnego procesowego obowiązującego za granicą oraz prawa procesowego karnego na terenie UE”.

ZAMÓW KSIĄŻKĘ Z RABATEM 20% W KSIĘGARNI PROFINFO.PL
W FORMULARZU ZAMÓWIENIA WPISZ KOD: WKCZA20

ANALIZA PORÓWNAWCZA MODELU ROZPRAWY GŁÓWNEJ

Między kontradiktoryjnością
a inkwizycyjnością

Hanna Kuczyńska

Cena: 129 zł

Wolters Kluwer